

ВІДМОВА ТРЕТЬОЇ ОСОБИ ВІД ПРАВА, НАДАНОГО ЇЙ НА ПІДСТАВІ ДОГОВОРУ, УКЛАДЕНОГО НА ЇЇ КОРИСТЬ

УДК 347.44 (477)

Окремі питання юридичної природи договорів на користь третіх осіб досліджувалися в працях таких авторів як В.Луць, О.Кот, М.Брагінський, В.Вітрианський тощо. Однак, правові аспекти відмови третьої особи від наданого їй права на підставі договору, укладеного на її користь, є недостатньо висвітлені в цивілістичній науці, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою цієї статті є аналіз правових аспектів відмови третьої особи від наданого права, наданого їй на підставі договору, укладеного на її користь, що безумовно, стане підґрунтям для дослідження інших проблем цієї договірної конструкції.

Слід зазначити, що договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі (ст.636 Цивільного кодексу України – далі (ЦК)).

Частина 4 ст.636 ЦК не встановлює будь-яких обмежень стосовно відмови третьої особи від наданого їй права, у зв'язку з чим третя особа може відмовитись від свого права незалежно від вираження нею наміру скористатися ним. Прийняття виконання зобов'язання третьою особою свідчить про реальне його виконання. Інакше кажучи третя особа уже не може відмовитись від наданого їй права, тобто третя особа може відмовитись від наданого їй права тільки до прийняття виконання та під час прийняття виконання.

Слід звернути увагу на те, що третя особа може відмовитись від прийняття виконання договірною зобов'язання, але така відмова від прийняття виконання може й не свідчити про її відмову від наданого їй права. Так, підставою для відмови третьої особи від прийняття виконання може бути неналежне виконання боржником зобов'язання. Наприклад, якщо боржник за домовленістю із особою, яка уклала договір, здійснить виконання зобов'язання без попереднього вираження наміру третьою особою скористатися своїм правом, то відмова третьої особи у цьому випадку може свідчити про відтермінування виконання зобов'язання, а не про відмову від наданого їй права. Тому необхідно відмежовувати відмову від прийняття виконання зобов'язання третьою особою від відмови від наданого їй на підставі договору права.

З огляду на зазначене, відмова третьої особи від наданого їй на підставі договору права є водночас і відмовою від прийняття виконання зобов'язання, і навпаки, відмова від прийняття виконання зобов'язання повністю чи частково не є відмовою від наданого їй права.

Третя особа може відмовитись від наданого їй права як шляхом вчинення дій, так і шляхом утримання від учинення дій. Слід зазначити, що третя особа шляхом утримання від учинення певних дій може не тільки відмовитись від наданого їй права, а також і виразити намір скористатися ним. Наприклад, при укладенні договору сторони можуть передбачити, що якщо впродовж строку, вказаного в договорі, третя особа не виразить намір скористатися наданим їй правом, то це свідчитиме про її відмову від нього. І навпаки, якщо в строк, встановлений в договорі, третя особа не відмовиться від свого права, то це свідчитиме про вираження нею наміру скористатися своїм правом.

Якщо третя особа відмовляється від наданого їй права шляхом вчинення одностороннього правочину незалежно від того, чи вона ним скористалася, то відповідно такий правочин повинен відповідати загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочинів (ст.203 ЦК), адже вчинення такого правочину є підставою для виникнення відповідних прав у сторони, яка уклала договір (ч.4 ст.636 ЦК). Загалом форма вчинення правочину, яким опосередковується відмова третьої особи від наданого їй на підставі договору права, повинна залежати від форми самого договору, який укладений на користь третьої особи, і в обов'язковому порядку такий правочин повинен бути адресований передусім боржнику. Однак незалежно від форми договору, укладеного на користь третьої особи, пасивна поведінка третьої особи, як уже зазначалось, також може свідчити про її відмову від наданого їй права, бо якщо вона ще не скористалася своїм правом і не бажає ним скористатися, то вона не повинна вчиняти ніякого правочину, яким би вона відмовлялася від наданого їй права. Тому, для уникнення спірних моментів у майбутньому спосіб відмови третьої особи від наданого їй права, як і способи вираження такого наміру, на нашу думку, повинні бути визначені в договорі, виходячи із суті укладеного договору.

Так, російський юрист І.Кісель звертає увагу на те, що може склестися ситуація, коли строк виконання зобов'язання настав, однак третя особа ніяк не проявила свою волю відносно прийняття виконання за договором: боржник не одержав від третьої особи відмову від реалізації наданого їй права, але й третя особа не виразила намір скористатися цим правом. При цьому автор ставить питання: якщо третя особа до настання строку виконання зобов'язання не відмовилась від наданого

їй права, чи означає це, що вона згідна прийняти виконання? У такому випадку автор звертає увагу на те, що, з одного боку, третій особі не можна нав'язувати прийняття виконання без її волі, але, з іншого боку, необхідно враховувати й інтерес боржника, який не повинен страждати через невизначену позицію третьої особи відносно прийняття виконання. З огляду на зазначене, І.Кісель вважає, що якщо до настання строку виконання зобов'язання третя особа не виразила боржнику намір скористатися своїм правом, боржник зобов'язаний запропонувати третій особі скористатися наданим їй на підставі договору правом і несе ризик настання наслідків ненаправлення такої пропозиції [1, с.23].

Виникає питання, чому боржник повинен нести ризик настання наслідків у зв'язку із пасивною поведінкою третьої особи, на користь якої укладений договір, адже існує протилежна сторона, яка уклала договір, і яка зацікавлена у виконанні договору на користь третьої особи. Більше того, обидві сторони ще при укладенні договору повинні врахувати, що третя особа, на користь якої укладений договір, може скористатися своїм правом, а може й відмовитись від нього, крім того, може зайняти і пасивну поведінку. Тому, на нашу думку, у випадку, якщо третя особа ні виражає намір скористатися своїм правом, ні відмовляється від нього до настання строку виконання договору на її користь, це свідчить про її відмову від наданого їй права, і тому не має доцільності повторно боржнику пропонувати третій особі скористатися наданим їй на підставі договору правом. Звичайно, боржник може запропонувати третій особі скористатися наданим їй правом у такій ситуації, але вчинення такої дії боржником не повинно бути обов'язком для нього, оскільки і в цьому разі третя особа може утриматися від відповіді.

Боржник, на нашу думку, повинен нести ризик настання правових наслідків тільки у тому випадку, якщо він із власної ініціативи виконає зобов'язання на користь третьої особи без вираження наміру останньої скористатися своїм правом і при цьому третя особа відмовиться від прийняття належного виконання зобов'язання, яке може й не свідчити про її відмову від свого права.

У випадку, якщо боржник виконає зобов'язання на користь третьої особи без вираження нею наміру скористатися своїм правом, але за попередньою згодою із особою, яка уклала договір, то ризик відмови від прийняття виконання зобов'язання третьою особою повинна нести сама особа, яка уклала договір.

Варто зазначити, що І.Кісель звертає увагу на строк, з настанням якого боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи. Загалом сторони в договорі можуть вказувати строк, з настанням

якого боржник зобов'язаний виконати обов'язок на користь третьої особи, а можуть і, навпаки, не вказувати. Якщо сторони в договорі вкажуть строк, з настанням якого боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, а до настання цього строку третя особа не виразить намір скористатися своїм правом, але й не відмовиться від нього, то, на нашу думку, така пасивна поведінка третьої особи свідчатиме про її відмову від наданого їй права. Якщо третя особа повідомлена, що на її користь укладений договір, то немає сенсу, на нашу думку, боржнику повторно пропонувати, як зауважує згаданий автор, скористатися наданим їй правом.

Крім того, як зазначив І.Кісель, третя особа відразу після укладення договору на її користь може виразити боржнику намір скористатися виговореним їй правом з тим, щоб позбавити сторін договору можливості розірвати або змінити вигідний для третьої особи договір без її згоди. Однак, після цього третя особа вправі відмовитись від прийняття виконання на підставі договору. При цьому автор звертає увагу на те, що третя особа повинна повідомити боржника про відмову від права, наданого їй на підставі договору, до настання строку виконання зобов'язання. В іншому випадку вона зобов'язана відшкодувати боржнику збитки, які виникли в результаті виконання зобов'язання третій особі [1, с.23]. Тобто, якщо виходити із зазначених міркувань, третя особа повинна нести ризик відшкодування збитків боржнику в тому випадку, якщо вона відмовиться від наданого їй права після настання строку виконання зобов'язання на її користь. Однак, із таким висновком не можна погодитись з огляду на те, що третя особа може відмовитись від наданого їй на підставі договору права на будь-якій із стадій існування договірної зобов'язання, оскільки як ЦК України, так і ЦК Російської Федерації не встановлюють будь-яких обмежень із цього приводу. Отже, відмова третьої особи, на користь якої укладений договір, від свого права є правомірною дією, а тому виникає питання, чому за вчинення правомірних дій третя особа повинна нести відповідальність? У такому випадку ризик несприятливих наслідків повинна нести одна із сторін договору, а не третя особа.

Підсумовуючи зазначене, необхідно зауважити, що якщо у договорі буде встановлено умову або строк, впродовж якого третя особа зможе реалізувати своє право, то, відповідно, пасивна поведінка третьої особи в такому разі, на нашу думку, свідчатиме про її відмову від наданого їй права, що дозволить особі, яка уклала договір, скористатися правом третьої особи замінити її тощо, якщо інше не впливає із суті договору. На користь цього висновку можна змоделювати таку ситуацію. Тре-

тя особа повідомляє сторін договору про те, що вона не відмовляється від наданого їй права, що є одним із способів його здійснення, проте в майбутньому вона не пред'являє вимоги до боржника про виконання зобов'язання на її користь. Звичайно, ця ситуація буде суперечити інтересам, безпосередньо, сторони, яка уклала договір. Тому з метою уникнення такої ситуації сторонам у договорі необхідно передбачити, що непред'явлення третьою особою вимоги до боржника про виконання договору на її користь впродовж строку, встановленого договором, після вираження нею наміру скористатися своїм правом (тобто після повідомлення сторін про те, що вона не відмовляється від наданого їй права), свідчитиме про її відмову від наданого їй права. Тому не пред'явлення вимоги третьою особою протягом розумного строку після вираження нею наміру скористатися своїм правом свідчитиме про її відмову від наданого їй права. Тобто, сторонами при укладенні договору буде визначено безпосередньо способи здійснення третьою особою наданого їй права, які свідчитимуть або про те, що вона скористалася ним, або відмовилась від нього.

З огляду на зазначене варто погодитись із висловленим в юридичній науковій літературі поглядом, що нездійснення свого суб'єктивного права або відмова від його здійснення повинна мати певні темпоральні (часові) межі, якщо це тягне за собою ускладнення або унеможливлення повноцінного здійснення суб'єктивних цивільних прав інших осіб [4, с. 32].

Таким чином, аналіз правових аспектів відмови третьої особи від наданого їй права на підставі договору, укладеного на її користь, свідчить про існування багатьох проблем, які можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень, однак, сьогодні більшість із них з метою уникнення спірних моментів повинні вирішуватись саме учасниками цивільних відносин в індивідуальному порядку залежно від суті договору, який вони прагнуть укласти на користь третьої особи.

1. Кисель І.В. Обезагальство в пользу третьего лица // Российский судья.- №11. - 2001. - С.18-23.
2. Кот О.О. Перехід прав кредиторів: Історія. Теорія. Законодавство. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 160 с.
3. Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 576 с.
4. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.

Kuzmych O.Y.

The Third Party's Waiver of the Rights, Given to it by the Treaty Concluded for its Benefit

This article is devoted to the analysis of legal aspects concerning waiver of the granted rights by a third party grounding on the agreement concluded for its benefit.

Key words: third party, treaty, the admission of the execution liability , term, the refusal of the rights.